

AHOLI GAVJUM SHAHARLARDA SOLIQ VA YIG'IMLARNI UNDIRISH MUAMMOLARI TADQIQI

Muxamadiyev Akbar Norbutayevich
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish: Dunyo mamlakatlarda soliq yig'ish muammolari alohida ahamiyatga ega, chunki soliqlar moliyaviy munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Soliqlar davlatning asosiy daromadini tashkil etish bilan birga, bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarni boshqarishda eng kuchli dastagi ham hisoblanadi. Umuman olganda soliq tizimining samaradorligi, davlat va shahar xarajatlarini o'z vaqtida va to'liq moliyalashtirilishi soliq va yig'implarning to'liq undirilishiga bog'liq¹. Biroq, soliq organlari tomonidan soliq to'lovchilarga nisbatan ma'muriy ta'sir kuchayganiga qaramay, hozirgi vaqtda soliq yig'ishning pasayishi kuzatilmoqda.

Mamlakatimiz hududlari ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlashda mahalliy byudjetlarning o'rni va ahamiyati katta. Mahalliy byudjetlar daromadlarini shakllantirish amaliyotida turli manbalardan foydalanilsada, ularning birlamchi daromad manbai hisoblangan mahalliy soliqlarning ahamiyatini oshirish bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Soliq tizimi va byudjet tuzilishini shakllantirishning eng asosiy muammolaridan bo'lib bir xil darajadagi iqtisodiy sub'ektlar byudjetlari o'rtasida soliqlarni taqsimlashda bir tomonlama yondoshuvni ta'minlash hisoblanadi. Hududiy byudjetlarda soliqlarni taqsimlashda yagona yondoshuv soliqlarning teng bazasi hududiy byudjetga teng ravishda solikli tushumlarni beradi.

Mahalliy soliqlar va yig'implarning mohiyati bevosita soliqlarning mohiyatidan kelib chiqadi. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofiq soliqlar deganda Soliq kodeksida belgilangan, muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg'araz xususiyatga ega bo'lgan, byudjetga yo'naltiriladigan majburiy pul to'lovlari tushuniladi.

Boshqa majburiy to'lovlar deganda Soliq kodeksida belgilangan davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy pul to'lovlari, bojxona to'lovlari, shuningdek vakolatli organlar hamda mansabdor shaxslar tomonidan yuridik ahamiyatga molik harakatlarni to'lovchilarga nisbatan amalga oshirish uchun, shu jumladan muayyan huquqlarni yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berish uchun to'lanishi lozim bo'lgan yig'implar, davlat boji tushuniladi.

Soliqlar majburiy to'lovlarni ifoda etuvchi pul munosabatlarini bildiradi. Bu munosabatlar soliq to'lovchilar bilan ularni o'z mulkiga aylantiruvchi davlat

---

¹ Алиев, Б.Х. Рост собираемости налогов и сборов как индикатор действенности налоговой системы // Экономика и управление: проблемы, решения. – 2017. – Т. 2. – № 10. – С. 18-21; Баяндурян, Г.Л. Налоги и налогообложение: учебное пособие / Г.Л. Баяндурян, А.А. Полиди, Л.М. Осадчук и др. – Краснодар: Издательство ФГБОУ ВПО «КубГУ», 2015. – С. 125-131.

o'rtasida bo'ladi. Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishning asosiy manbai soliqlardir.

Respublikamizda o'ziga xos soliq tizimi shakllantirilgan bo'lib, mavjud soliqlar bir tomondan davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishga qaratilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan esa tadbirkorlik faoliyati rivojlanishini rag'batlantirishga qaratilgandir. Ana shu ikki tomonlama munosabatlarning uyg'unligini ta'minlash maqsadida iqtisodiyotning barcha sohalarida bo'lgani kabi soliq tizimida ham keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmogda va ularning nazariy hamda amaliy jihatlari, natijalari turli darajada o'rganilmogda.

Soliq bilan bog'liq muammolarni hal etish maqsadida mamlakatimizda soliq qonunchiligi va qoidalarini soddalashtirish, jismoniy va yuridik shaxslarga murakkablik va noaniqlik tug'diradigan soliq kodeksiga ijobiy o'zgartirishlar kiritish, tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlar va tartib-qoidalarni soddalashtirish, soliq tekshiruvlarini kuchaytirish, soliq hisobotlarini elektron shaklda topshirish tizimlarini yanada takomillashtirish, soliq nazorati organlari uchun texnologiya va treninglarga sarmoya kiritib, hukumat qonunbuzarliklarini aniqlash va soliq to'lashdan bosh tortganlarni jazolashning mustahkam tizimini yaratish, soliq to'lovchilarni ixtiyoriy va o'z vaqtida majburiyatlarini bajarganliklari uchun rag'batlantirish va imtiyozlar ajratish hamda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish orqali iqtisodiy o'sishni taminlash va byudjet daromadlarini oshirish maqsad qilib olindi.

Shu sababli, 2023-yildan boshlab mikro biznes uchun aylanmadan olinadigan soliqning amaldagi 4% dan 25% gacha bo'lgan stavkalari o'rniga yagona 4% li soliq stavkasi joriy etildi. Olis hududlardagi va alohida toifadagi tadbirkorlar uchun amaldagi 1 va 2% li stavkalar saqlab qolindi yoki, ular ixtiyoriy ravishda yiliga 20-30 mln so'm to'lasa, buxgalteriya hisobini yuritish va soliq idoralariga taqdim etish majburiyatidan ozod etilishi belgilandi. Soliq turlari bo'yicha ham to'lovlar o'zgardi (1-jadval).

1-jadval

Soliq turlari bo'yicha 2022-2023-yil birinchi yarim yillikda budjetga tushgan tushumlar to'g'risida ma'lumot (mlrd.so'm)²

No	Soliq turlari	2022-yil 1-iyul holatiga tushum	2023-yil 1-iyul holatiga tushum	Ulushi (foiz)	O'sish sur'ati
	Budjetga tushumlar, jami	71 022	76 262	100	107
	shu jumladan:				
1	Qo'shilgan qiymat solig'i	15813	15849	20,8	100
2	Aksiz solig'i	6395	6708	8,8	105

² <https://soliq.uz/storage/files/September2023/00000000894e8d13018a7abd361e0066.pdf>

3	Foyda solig'i	18606	18085	23,7	97
4	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	11274	14362	18,8	127
5	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	7355	7077	9,3	96
6	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	323	352	0,5	109
7	Mol-mulk solig'i	1970	2562	3,4	130
8	Aylanmadan olinadigan soliq	1247	1136	1,5	91
9	Yer solig'i	2551	3066	4,0	120
10	Davlat boji va jarimalar	1888	2194	2,9	116
11	Boshqa tushumlar va yig'implar	3600	4872	6,4	135

Ushbu ko'rsatkichlar orqali biz qaysi sohalarga soliqni to'lashda yetakchi o'rinda turganliklarini hamda ayrim sohalarning yildan yilga majbutiyatlarini bajarish ko'rsatkichlari ijobiy oshayotganini ko'rishimiz mumkin.

Bunday o'zgarishlarning ilk bosqichida - yurtimiz prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2019-yil 10-iyul kuni "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorni qabul qilishi bo'ldi. Qarorga ko'ra mamlakatimizda soliq tizimini soddalashtirish va osonlashtirish ishlari yo'lga qo'yildi va soliq siyosatini muvofiqlashtirish konsepsiyasining amaliyotga tadbir etilishi natijasida mehnatga haq to'lash jamg'armasiga soliq yuki kamaytirildi, aylanmadan olinadigan soliqlar va mol-mulk solig'i optimallashtirildi, aksiz solig'i stavkasi uch marotaba qayta ko'rib chiqildi, ddavlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalarni to'xtatish va yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkasini qisqartirish orqali soliq tizimi ya'na bir bor qayta ko'rib chiqildi³.

Xulosa

Aholi zich joylashgan shaharlarda soliq va yig'implarni yig'ish masalalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar adabiyotlarni tahlil qilish, tadqiqot usullari va ushbu muammolarni hal qilish kontseptsiyasini ishlab chiqish asosida bir qator muhim xulosalarga olib keldi:

aholi zich joylashgan shaharlarda soliqlar va yig'implarni yig'ish iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy va tashkiliy kabi ko'plab jihatlarni o'z ichiga olgan murakkab tizimdir. Bu echimlarni tahlil qilish va ishlab chiqishda kompleks yondashuvni talab qiladi.

aholi zich joylashgan shaharlarda soliq va yig'implarni yig'ish muammolarini hal qilishda bir hil yondashuvlar mavjud emas. Har bir mintaqaning o'ziga xos

³ 2019-yil 9-noyabrda "O'zbekistonda soliq va moliya tizimini rivojlantirishning konsepsiyalarini amalga oshirish istiqbollari to'g'risida"gi respoblika ilmiy-amaliy anjumani muhokamasi; <http://tsue.uz/uz/>

xususiyatlarini, uning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini, infratuzilmani rivojlantirish darajasini va boshqalarni hisobga olish kerak.

byudjetni shakllantirish va aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishda mahalliy soliqlar va yig'implarning roli yuqori, shuning uchun echimlarni ishlab chiqishda mahalliy xususiyatlar va ehtiyojlarni hisobga olish kerak.

texnologiyalarning jadal rivojlanishi va soliq amaliyotini boshqarishning raqamlashtirilishi sharoitida zamonaviy tendentsiyalarni kuzatib borish va soliq va yig'implarni yig'ish jarayonlarini optimallashtirish uchun ilg'or axborot texnologiyalaridan foydalanish muhimdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. –T.: “Adolat”, 2020
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risidagi” 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son farmoni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O'zbekiston-2030” strategiyasini tasdiqlash va uni savaraliamalga oshirish tadbirlari to'g'risida”gi 2020 yil 6 oktyabrdagi PF-6079 sonli Farmoni
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 30 dekabrdagi “O'zbekiston Respublikasining “2022 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida”gi Qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-73-son qarori
5. O'zbekiston Respublikasining “Soliq va byudjet siyosatining 2018 yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida”gi O'RQ-454-sonli qonuni, 2017 yil 18 dekabr
6. O'zbekiston Respublikasining qonuni “Soliq ma'muriyatchiligi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida”gi O'RQ-455-sonli qonuni, 2017 yil 18 dekabr
7. Vahobov A., Jo'raev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. –T.: “Sharq”, 2009. -448 b.
8. Alimardonov M., To'xsanov Q. Soliq nazariyasi. –T.: “O'zbekiston Yozuvchilaru yushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti”, 2005. -175 b.
9. Yahyoev Q.A. Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyoti. Darslik. –T.: “Fan va texnologiyalar markazi”, 2003. -247 b.
10. Margherita Ebraico (2015) An Assessment of the Performance of the Italian Tax Debt Collection System // Taxation papers. P-53.

11. Алихин С.Н., Левачева Д.А. (2018) Эволюция механизма принудительного взыскания задолженности перед бюджетом.// Налоги. –28 – с.
12. Malikov T., Xaydarov N. Budget (tizimi, tuzilmasi, jarayoni).
13. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti
14. <http://www.soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi sayti
15. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti

